

Negyven év múltán

A szülőföld szeretete, a tenni akarás a közös otthonért – kimeríthetetlen erőforrása a város fejlődésének. Erre ma különösen nagy szükség van Salgótarjánban. A lokálpatriotizmusnak, a helyi identitásnak éppen úgy nélkülözhetetlen része a történeti tudat, a múlt vállalása és hagyományainak ápolása, mint a nemzeti tudatnak. A város alig nyolc évtizedes történetének súlypontja a 20. század második felére esik. Fontos tehát megvizsgálni ezeknek az évtizedeknek az örökségét és meghatározni a viszonyukat hozzá. A fiatal nemzedéknek is el kell mondanunk, hogy mikor és hogyan lett ilyen a szülővárosa, amelyben él és amelyet magáénak érez. Természetesen feldolgozásra és tisztázásra várnak ennek az időszaknak más fontos, sőt meghatározó területei is: a gazdaság, az urbanizáció, a városrekonstrukció, az igazgatás, a népesedés, az oktatás, az életforma alakulása. Remélem, hogy a mai kezdet a következő években folytatódik és a kép egyre teljesebbé válik. A kultúrában ebben az időszakban olyan mélyreható folyamatok indultak el, amelyek megváltoztatták a város arculatát, s meghatározóan járultak hozzá a mai városkép kialakulásához. Ez tehát az örökség, a hagyomány fontos része, amely vállalható és folytatható.

Salgótarján mai városképe, kulturális arculata a város történetének második felében formálódott meg. Kialakulásában meghatározó szerepe volt egy negyven éve kidolgozott kulturális fejlesztési programnak. 1964. december 1-én a megyei pártbizottság határozatot fogadott el „Salgótarján megyei kulturális központtá fejlesztéséről”. Ez olyan átfogó kulturális fejlesztési koncepciót és programot vázolt fel a város számára, amely a következő évtizedekben is megőrizte érvényét és sikeresen megvalósult.

Miért került erre sor? Milyen körülmények és feltételek inspirálták ezt a politikai döntést? Kiindulópont és meghatározó motiváció volt a kezdeményezéshez az elégedetlenség a város akkori kulturális állapotával, szerepével, az a felismerés, hogy egyre nagyobb a feszültség Salgótarján közigazgatási szerepe, gazdasági fejlődése és kulturális helyzete között. 1950-ben a város politikai döntéssel megyeszékhely lett, de ennek a szerepnek a betöltésére nem volt felkészülve. A 60-as évekre az ipar fejlődése, a városépítés és az urbanizáció jelentősen előre haladt, az oktatás és a művelődés azonban nem tartott ezzel lépést. A közvetlen indíték tehát a városfejlődés kiegyensúlyozatlanságának megszüntetése, a lemaradás felszámolása, a „hiánypótlás” volt. Ehhez járult a városiasodás kulturális normáihoz való csatlakozás szándéka az egyre impozánsabb városépítési koncepció hatására, valamint a szocializmus jövőjéről hivatalosan elfogadott ideológikus kép.

Mi segítette elő a koncepció megszületését és sikerét? A célok megvalósításához a város nem rendelkezett elégséges saját forrásokkal, ezért fontos volt, hogy Salgótarján kulturális programja az első lépéstől megyei célként jelent meg a döntéshozó szférában. Salgótarjánt az egész megye kulturális életének központjává kell fejleszteni és biztosítani kell az ehhez szükséges intézményeket – határozta el az MSZMP megyei párttervezete 1962. októberében.¹ Ezt meghatározónak lehet

tekinteni a következő évek koncepció-formálási, tervezési folyamatai és a forrásokról határozó döntéshozatal szempontjából. Az 1964. decemberi határozat is Salgótarján megyei kulturális központtá fejlesztéséről szól.² A város – megye összefüggésében figyelmet érdemel, hogy Salgótarján megyeszékhely szerepe az 50-es évek során megfelelő feltételek és hagyományok híján csak korlátozottan, főleg adminisztratív jelleggel érvényesült. A megye községei – a negyven év előtti közlekedési és kommunikációs viszonyokat figyelembe véve – nagyon messze estek a kultúrát kisugárzó fővárostól és tradicionális vidéki központoktól, ezért egy közvetítő szerepet betöltő regionális kulturális központ kialakítása a kisebb települések – így: az egész megye lakosságának – érdeke is volt. A salgótarjáni célok megyei összefüggésbe helyezése szerencsésen illeszkedett az országos művelődéspolitikai koncepcióba is, amely ezzel kapcsolatban két fontos törekvést fogalmazott meg. „A város és a falu közötti kulturális különbség megszüntetésének egyik lépcsőjeként, de általában egész művelődésünk egészségesebb fejlődése, szélesebb alapokra helyezése érdekében is fejleszteni kell a vidéki városok kulturális életét.” „Tovább kell fejleszteni hagyományos vidéki kulturális központjainkat, és új kulturális központok kialakítására kell törekedni.”³ Az országos prioritásokhoz való kapcsolódás növelte a támogatás és a megvalósulás esélyeit. Az, hogy Salgótarján kulturális fejlesztésének célját a megyei párttervezet elhatározta – politikai súlyt, kedvező hátszelet adott a programnak. A harmadik ötéves terv kimunkálása során azonban csak akkor lehetett ezt érvényesíteni, ha megfelelő konkrét elképzelésekben, tervekben jelent meg. 1964 ilyen szempontból alkalmas idő volt a két év előtt kinyilatkozott politikai akarat felélesztésére és a fejlesztési célokról, feladatokról konkrét politikai döntések kezdeményezésére, mert ezek kötelező érvényűek voltak az állami tervező szervek számára. Azt a készletet sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy szűk két éven belül esedékessé vált a számadás az 1962-es határozat végrehajtásáról, és – mivel a salgótarjáni pártszervezet volt a legerősebb a megyében – biztosan lehetett számítani a számonkérésre.

Hogyan alakult ki a kulturális fejlesztési koncepció? A Nógrád című megyei napilap 1964. augusztus 16-i kulturális mellékletében vitaindító cikket közölt „A megye székhelyéhez méltó szellemi életet” címmel.⁴ Ebben egy átfogó és argumentált elképzelés fogalmazódott meg a célokról, feladatokról és feltételekről. A javaslat arra a helyzetmeghatározásra épült, hogy *Salgótarján most válik valóban várossá. Szellemi arculatát tekintve még nem egészen az. A feladat: kulturális arculatát tekintve is várossá tenni Salgótarját.* Ennek jegyében konkrét célok fogalmazódtak meg: létrehozni a szükséges kulturális intézményeket; alkotó szellemi életet ösztönözni; kulturális eseményeket, rendezvényeket szervezni; megteremteni a feltételeket a szabadidő kulturált felhasználásához; ápolni a város és a megye kulturális hagyományait, őrizni az örökséget; kapcsolódni a kultúra fővárosi és vidéki központjaihoz; helyet és szerepet vállalni az ország kulturális életében valamint a nemzetközi kulturális kapcsolatokban; esztétikus és vonzó városképet teremteni. S végül mindezzel megváltoztatni a város imázsát, emelni Salgótarján országos rangját. A vitaindító jövőképét és cselekvési programot kívánt felvázolni, hangsúlyozva a program továbbalakításának szükségességét, párbeszédet kezdeményezett a közös cselekvés érdekében.

A vita valóban kibontakozott: szakmai szervezetekben, értelmiségi körökben, a sajtó hasábjain. Szelleme és eredménye leginkább a Nógrád 1964. november 1-ei

összefoglalója alapján rekonstruálható.⁵ Jellemző volt a kezdeményezés széleskörű és erőteljes támogatottsága. Az emberek azt akarták, hogy legyen több művelődési lehetőség, szélesebb a kínálat, magasabb a műveltség, kulturáltabb az élet. Nagyobb hangsúlyt kapott a műveltség emelése: az iskolázottság, a kulturális igények fejlesztése, a kulturált életforma. Jelentőségének megfelelően fogalmazódott meg az értelmiség szerepe a város életében és a művelődési program megvalósulásában, ezzel együtt az értelmiségi munka nagyobb megbecsülésének szükségessége és az értelmiség létszámának növelése a városban. Megerősítést nyertek az intézményi fejlesztési célok. Széleskörű volt a feladatvállalás készsége a program további kimunkálásában, megvalósításában és annak ellenőrzésében.

Ilyen előzmények után került sor a megyei pártbizottság 1964. december 1-i ülésére. Az itt elfogadott fejlesztési program messzemenően befolyásolta a város kulturális életének alakulását. A döntés jelentősége mindenekelőtt az volt, hogy a kultúra ügye politikai támogatást kapott. Salgótarján kulturális fejlesztése kiemelt feladatként fogalmazódott meg és ennek feltételeként a szükséges intézményi és személyi feltételek megteremtése is a harmadik öt éves terv során. A fő irány két célt tűzött ki: a város fejlődésével együtt növekvő kulturális igények teljesebb kielégítését és Salgótarján ösztönző, kisugárzó, segítő szerepének erősítését az egész megye művelődésében. A döntés számításba vette Salgótarján sajátos helyzetét és ezzel indokolta a tudatos tervezés, a gyors ütem és az átfogó kulturális fejlesztési program szükségességét. „A városoknak általában több évszázadon keresztül alakult ki az arculata, életformája. Salgótarján kulturális fejlesztését, városiasodását a felszabadulás után hirtelen támadt, elemi erővel jelentkező igényként kellett programba foglalni.”⁶ Lehetséges-e a szerves kulturális fejlődést befolyásolni? Nincsenek-e a valóságtól elszakadó, erőszakolt szándékokra épülő törekvések eleve kudarcra ítéelve? Esetünkben ezt a veszélyt az a körülmény ellensúlyozta, hogy a program egy már valóságosan létező, beindult folyamatra épült, amely 1945 óta tartott és a második öt éves tervben jelentősen előrehaladt. A városban 1700 új lakás épült, megkezdődött a Megyei Művelődési Központ, az új Megyei Kórház, a Bolyai János Gimnázium, a Sajtó Székház, a Karancs Szálló építése. Eredményes és biztató kezdeményezések történtek a népművelés és a művészeti élet területén. A kiinduló feltételek tehát jók voltak, amelyek reális alapul szolgáltak a tervezéshez. Az egyes kezdeményezéseket azonban átfogó fejlesztési programba kellett foglalni és azt állami, valamint társadalmi erővel megtámogatni ahhoz, hogy áttörést lehessen elérni a lemaradás felszámolásában. A program – utólag visszatekintve – meglepő konkrétsággal jelölte ki a fejlesztési feladatokat a művelődés és a művészetek területén. Múzeum, levéltár, technika háza építése, szimfónikus zenekar létrehozása, rendszeres színházi élet, nyári egyetem indítása, országos és nemzetközi rendezvények fogadása, könyvtárak szakosítása, rendszeres képzőművészeti kiállítási program, új kiállító terem, műterem-lakások építése, művésztelep szervezése, id. Szabó István alkotásainak állandó kiállítása, a város köztéri alkotásokkal való szépítése, gazdagítása – mind szerepelt a negyven év előtti tervekben, s szerencsénkre majdnem mind meg is valósult.

Erős igényként jelent meg a programban a közműveltség fejlesztése. Ez indokolt volt, mert a város lakosságának iskolázottsága szembetűnően elmaradt az országos városi átlagtól. Ezért a feladatok között nagy helyet kaptak a közoktatással kapcsolatos

feladatok: a középiskolák szakosodása, színvonalának emelése, a szakmunkásképzés, a kollégiumi ellátás, valamint az általános iskolai oktatás feltételeinek és a befejezett nyolcosztályos képzés arányának a javítása. Az oktatási feladatok között igen határozott a szándék felsőoktatási intézmény létrehozására a megyében. Ez egyrészt azzal a valós szükséglettel függött össze, hogy magasan kvalifikált értelmiségiek telepedjenek le a városban és létrejöjjen az egész szellemi életet inspiráló tudományos-felsőoktatási műhely, másrészt tükrözte a megye vezetésének presztízs-igényét is, hogy ne Nógrád legyen az egyetlen megye, ahol nincs főiskola, mert ez szinte szimbolizálja a kulturális elmaradottságot. Ez a cél végül is a Pénzügyi és Számviteli Főiskola salgótarjáni működésének megkezdésével teljesült.

A kulturális fejlesztési programmal kapcsolatos teendők között figyelmet érdemelnek a szemlélet formálásával, a művelődésnek kedvező közhangulat kialakításával összefüggő feladatok. Mindenekelőtt a műveltségnek, mint érvényes értéknek a megjelenése, a műveltség megbecsülésének szükségessége, a tanulás és a művelődés társadalmilag követendő magatartásként való felmutatása. Ez egyrészt jelzi a kultúra korábbi szűk „proletkultós” szemléletével való szakítást. A testületi ülés előadója az elsajátítandó kultúra egyetemességét hangsúlyozta, majd a határozat konkrétan is megfogalmazta a kulturális örökség és a kortárs kultúra megismerésének szükségességét. Másrészt elutasítja a kulturálatlanság elfogadását, a művelletlenséggel való dicsekvést, amit olykor „munkás-magatartásként” próbáltak feltüntetni. Nem véletlen, hogy éppen a segéd munkások körében végzett kulturális munka kapott ezzel kapcsolatosan kiemelt figyelmet. Ma talán meglepő az az önkritikus értékelés, amit a párttagok „viszonylagos kulturális elmaradottságáról” tartalmaz a határozat, s az ennek megszüntetésére irányuló határozott szándék. Reális megközelítésről tanúskodnak azok a törekvések is, hogy a kulturális programok szorosabban épüljenek a valós szükségletekre, és ehhez készüljenek felmérések a kulturális igényekről az egész lakosság, s külön is az értelmiség körében.

Ennyi idő után visszatekintve szükségesnek látom kritikusan értékelni azt is, hogy milyen illúziók jelentek meg a programban, mi hiányzott belőle, amire figyelmet kellett volna fordítani és hogyan mutatkoztak meg rajta a „kor anyajegyei”. Azt hiszem, hogy túlbecsülte a mozgósítást, a szervezést, a lelkesítés lehetőségeit és nem számolt eléggé a művelődési aktivitást gátló társadalmi tényezőkkel. A gazdaságban domináló technológiai színvonal nem igényelt széles körben magasabb képzettséget; az egyenlődsdi nem adott elég ösztönzést a tanuláshoz, az igényes munka alig „hozott” többet, mint a rutinjellegű; a közelet egyközpontúsága és felülről irányítotttsága, ideológiai monopolizáltsága nem adott teret és inspirációt a sokszempontú művelődéshez. A szociológiai háttér nem kellő figyelembe vételének következményeként jelentek meg olyan illuzórikus célok, hogy „a felnőtt lakosság általános iskolai képzésénél 3–4 éven belül döntő fordulatot kell elérni”, az analfabétizmust 3–4 éven belül fel lehet számolni, a 15–40 éves lakossággal 4–5 év alatt el lehet végeztetni a nyolc osztályt. Ezek a problémák a program gyakorlati megvalósítása során váltak nyilvánvalókká, amikor megmutatkozott, hogy nem elég intézményes lehetőségeket teremteni, az aktív művelődéshez belső igényekre van szükség, amelyek külső feltételek ösztönzésére alakulnak ki. Az első tíz év tapasztalatai alapján látni lehetett, hogy a feltételekben meglévő egyenlőtlenségek nagy eltéréseket váltanak ki a művelődési aktivitásban, a feltételek pedig összefüggnek a rendszer működésével.⁷ A közben szerzett tapasztalatok fényében szembe tűnik az is,

hogy hiányzik a „tematikából” a roma lakosság és általában a nagyon lent lévők, a szegények helyzete és művelődése. Hasonlóképpen fehér folt a nemzeti-nemzetiségi problémakör, pedig az erre való reflexiót mind a megye-nemzetiségi lakossága, mind a „közeli határon túl” (Dél-Szlovákia) magyarsága indokolttá tette volna.

Ami a „kor anyajegyeit” – a művelődés politikai-ideológiai tartalmát – illeti, természetesen, hogy hasonló kezdeményezés csak akkor számíthatott a hatalom támogatására (ami anélkül nem valósulhatott meg!), ha összhangban volt az uralkodó ideológiával és bele illett az időserű politikai irányvonalba. A kultúra tehát szocialista jelzővel jelent meg és fejlesztése a szocialista építés követelményeként fogalmazódott meg. A folyamatban kitüntetett szerepet kapott a művelődés pártirányítása, tartalmilag pedig az ideológiai – világnézeti monopólium, majd hegemonia követelménye. Azt is ki kell mondani azonban, hogy a 60-as évekre a politikai közhangulatban változás ment végbe: a lakosság többsége nem utasította el azt a társadalmi berendezkedést, amit Kádár-rendszer összefoglaló néven emlegetünk. Nem bonyolódva itt a történeti elemzés részleteibe, mértékadónak tekintem Romsics Ignác történész – akadémikus összefoglaló értékelését erről. „A Kádár-korszak része annak a közel fél évszázadnak, amely alatt Magyarország a Szovjetunió befolyási övezetéhez tartozott, szuverenitása korlátozott volt, és a magyar nép többsége által kezdetben élesen elutasított, múltjától, hagyományaitól nagyrészt idegen gazdasági, társadalmi és politikai keretek között fejlődött. ... Ugyanakkor számos területen elérte vagy megközelítette az adott kereteken belül lehetséges és elérhető optimumot, miáltal a magyar társadalom jelentős része fogadta el lélekben is sajátjaként.”⁸

Az újabb történeti kutatások kiemelik a 60-as évek különös jellegét és jelentőségét az egész korszakon belül. „A hazai ‘hatvanas évek’ a szovjet típusú rendszer magyarországi változatának, sőt az egész térségnek leghosszabb, legsikeresebb, a rendszeren valóban tartós lenyomatot hagyó korrekciós és reformperiódusa volt”⁹ – írja Rainer M. János az 1956-os Intézet igazgatója. Majd folytatja: „a ‘hatvanas évek’ minden szempontból megnyugvást, szerény gyarapodást, lassú színesedést, differenciálódást és nyitást hozott.”¹⁰ Megemlítve ezzel kapcsolatban a ‘kis szabadságok’ visszaadását – útlevéllal utazás lehetősége, nyugati tudományos-kulturális kapcsolatok, tsz háztáji és melléküzemág, magántulajdon, írók megszólalása, egyenlő egyetemi felvételi – azt is megállapítja, hogy „a közgondolkodás mindennapi diskurzusai ezt a furcsa mixet a ‘hatvanas években’ kezdték a mégis lehetséges, élhető, emberi, sajátosan magyar szocializmussá konstruálni.”¹⁰ A hatvanas években Salgótarjánban is nagyon sokan hittek abban, hogy az 50-es évek hibáinak és bűneinek megszüntetésével lehetséges élhető, emberi életet teremteni a szocializmusban.

A salgótarjáni kulturális program megfogalmazásának időszakában éppen megvalósulóban volt az a fordulat, amely a politikai klímában lényeges változásokat hozott. Az 1956-os forradalmat követő represszív időszak után békülékenyebb szellem jelent meg, az osztályharcos szemlélettel szemben megerősödött a nemzeti egység keresése, a szövetségi politika. A viszonylagos jobbiztonság és az apró szabadságok megjelenését az emberek méltányolták (különösen a Rákosi rendszerrel és a többi szocialista ország gyakorlatával összehasonlítva). Az életkörülmények fokozatos, de nagy mértékű javulása is alátámasztotta a politikai klíma változását. Munkanélküliség nem volt, a reáljövedelmek emelkedtek, a fogyasztás nőtt, a lakáskörülmények javultak, a munkaidő csökkent. A mobilitási lehetőségek megnöttek, a társadalmi szerkezet nagy mértékben

átalakult, sokan kerültek új helyzetbe, amit előrelépésnek éreztek. A többség ennek a folyamatnak a folytatását remélte, és ebbe bele illett a több kultúra, az aktívabb művelődés is. Ezért talált hitelre és támogatásra a kulturális fejlesztési program Salgótarjában, ami megmutatkozott a sajtó vitában, a testület szokatlan aktivitásában és a megvalósítás során is. A sikerben igen nagy szerepe volt annak, hogy a város értelmisége támogatta a kezdeményezést. A képzőművészeti kultúra, az irodalom, a zene, a muzeológia, a történetírás fellendülésében kiemelkedő szerepe volt Czinke Ferencnek, Kojnok Nándornak, Iványi Ödörnek, Beliczky Jánosnak, Gajzágó Aladárnak, Schneider Miklósnak, Váczi Gyulának, Virág Lászlónak, Végh Miklósnak, Erdős Istvánnak, Radics Istvánnak, Mustó Jánosnak és a salgótarjáni művelődés sok más támogatójának. Nem elhanyagolható összetevője volt a program sorsának a megyei és városi vezetés szerencsés összetétele is, amelynek következtében a kultúrabarát személyiségek érvényesülni tudtak.

Az 1964 decemberi döntésnek az volt a jelentősége, hogy politikai akarattá tette Salgótarján kulturális fejlesztésének programját és ez ilyen minőségben meghatározta a következő évek fejlesztési munkáit. A megyei tanács, a városi tanács és minden szervezet egy irányban tevékenykedett. A koncepció beilleszkedett a városfejlesztés konkrét terveibe és így – hála az egymást követő városvezetői csoportoknak – a kulturális fejlesztés folyamatos maradt. Természetes, hogy a megvalósulás konkrét lépései igazodtak a változó feltételekhez és igényekhez, de a meder iránya változatlan volt. Jó, hogy ezt a kulturális fejlesztési programot a rendszerváltozás során nem „selejtezték ki” politikai-ideológiai megfontolásokból. Talán nem tévedünk, ha ennek okát abban látjuk, hogy olyan gyökereket eresztett, amelyek nem lehetett a kulturális közszolgáltatások sérelme nélkül kitépni.

Negyven év múltán legyen szabad kísérletet tenni néhány következtetés levonására a napirenden szereplő eseménnyel kapcsolatban.

- Bár a hatalmi rendszer szerkezetét és legitimációs forrásait tekintve nem volt demokratikus, képes volt jelentős, az emberek érdekeit megvalósító humánus kezdeményezések befogadására és megvalósítására.
- A salgótarjáni kulturális fejlesztési terv példája azt tanúsítja, hogy a siker meghatározó feltétele volt a megyei politikai döntési centrumban való megjelenítése és elfogadtatása, mert ez biztosította az erő koncentrációját és a cél tartós fenntartását.
- Ennek a „siker tényezőnek” természetesen az volt az ára, hogy a célnak és a tervnek összhangban kellett lennie a rendszer ideológiai és politikai tartópilléreivel, önmeghatározásaival, mert enélkül nem lett volna esélye a megvalósulásra.
- A hatalmi szervezet erőforrást és szervező erőt biztosító szerepe nélkül a terv nem valósulhatott volna meg. A pártállami mechanizmus az adott esetben jó célt szolgálva működött.
- Salgótarján kulturális fejlődésének emelkedő ívét az 1964-et követő negyedszázadban a pártállami szervezet és a társadalmi, valamint szakmai erők együttműködése hozta létre és tartotta fenn. Az öröndetes eredmény látható. Nem kell senkinek sem szégyenkeznie ezért az eredményért és az ezt létrehozó közös munkáért.
- Nem először fordul elő a történelemben, hogy az ideológiai aura, amelynek jegyében a cselekvés folyik, nem bizonyul örökéletűnek, reálisnak. A cselekvés konkrét eredményei azonban beépülnek az emberek életébe, annak részévé válnak, s így igazolják szükségességüket, történelmi jogosultságukat.

Ez történt meg Salgótarján kulturális fejlesztésében is.

A város szerencséje, hogy ez a fejlődési ív az utóbbi tizenöt évben is fennmaradt, a város kulturális fejlődése a megkezdett úton folytatódott. Köszönet illeti a város mindenkori önkormányzatát és vezetőit, hogy nem tagadták meg az egykor megfogalmazódott tervet. *Negyven év múltán elmondhatjuk, hogy az 1964-ben körvonalazódott program Salgótarján eddigi történetében a legnagyobb hatású kulturális kezdeményezésnek bizonyult, amely tartós nyomott hagyott a város arculatán és lakóinak életében.* A program értékelésekor azt is figyelembe kell vennünk, hogy hatásaiban nem csak egy szakmai, kultúrpolitikai kezdeményezésről volt szó. Nagyobb összefüggésben a Kádár-korszak kétségtelenül része az országban végbemenő modernizációs folyamatnak, s így a salgótarjáni kulturális fejlesztés projektje – függetlenül ideológiai aurájától és a benne részt vevők szubjektív tudatától – objektíve a modernizációhoz szükséges helyi humán erőforrások megteremtéséhez való hozzájárulás volt. Emberileg pedig – mivel a kultúrához való hozzáférés, a műveltség az ember egész életét befolyásolja –, sorsokat határozott meg. Így hát szélesebb társadalom-politikai jelentősége is volt a programnak.

JEGYZETEK

1. MSZMP Nógrád megyei párttervezete 1962. MSZMP Nógrád megyei Bizottsága 1962. 27–28. old.
2. Határozat Salgótarján megyei kulturális központtá fejlesztéséről. Nógrád 1964. december 6.
3. Az MSZMP művelődéspolitikájának irányelvei. (1958) MSZMP határozati és dokumentumai 1956–1962 Kossuth, 1964. 255. oldal
4. Boros Sándor és Balogh Gyula: A megye székhelyéhez méltó szellemi életet. Nógrád 1964. augusztus 16.
5. A megye székhelyéhez méltó szellemi életet. A szerkesztőség összefoglalója. Nógrád 1964. november 1.
6. Határozat Salgótarján megyei kulturális központtá fejlesztéséről. Nógrád 1964. december 6.
7. Ld. Dr. Boros Sándor: Érdekltség, érdeklődés, művelődés Társadalmi szemle 1974. 2. sz. 46–57. old.
8. Romsics Ignác: Magyarország története a XX. sz.-ban. Osiris Kiadó 2000. 400. old.
9. Rainer M. János: A hatvanas évek Magyarországon. (Politikatörténeti közelítések) In: Hatvanas évek Magyarországon. 1956-os Intézet 2004. 17. old.
10. U.o. 24. old.